

А. В. Лукановська
Кам’янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX - XX ст.)

У статті висвітлено історію становлення етнопедагогічної думки в Україні, обґрунтовано етапи її розвитку, розкрито їх специфіку, проаналізовано основні напрями та народно-педагогічні традиції виховання молоді в східному та західному регіонах країни, охарактеризовано досягнення сучасних прогресивних вітчизняних педагогів, їх вагомий внесок у повернення української педагогічної науки та виховної практики до своїх витоків – народної педагогіки.

Ключові слова: *етапи, розвиток, українська етнопедагогічна думка, народно-педагогічні традиції, прогресивні вітчизняні педагоги.*

А. В. Лукановская. Этапы развития украинской этнопедагогической мысли (вторая половина XIX – XX в.). В статье освещена история становления этнопедагогической мысли в Украине, обоснованы этапы ее развития, раскрыта их специфика, проанализированы основные направления и народно-педагогические традиции воспитания молодежи в восточном и западном регионах страны, охарактеризованы достижения современных прогрессивных отечественных педагогов, их весомый вклад в возвращение украинской педагогической науки и воспитательной практики к своим истокам – народной педагогике.

Ключевые слова: *этапы, развитие, украинская этнопедагогическая мысль, народно-педагогические традиции, прогрессивные отечественные педагоги.*

A. V. Lukanovska. The stages of progress of the Ukrainian ethnopedagogical view (the latter half of the XIX th – XX th century). The article deals with the lighting up of the history of ethnopedagogical view becoming in

Ukraine, substantiation of stages of its progress, exposing of their specific features, analyzing of the basic directions and folk-pedagogical traditions of youth education in the eastern and western regions of the country, describing of modern progressive Ukrainian teachers' achievements, their substantial contribution to the returning of the Ukrainian pedagogical science and educational practice to their sources – folk pedagogics.

Key words: *the stages, progress, the Ukrainian ethnopedagogical view, folk-pedagogical traditions, progressive Ukrainian teachers.*

Постановка проблеми. Розвиток потенціалу людини і суспільства завжди знаходились у центрі уваги педагогічної думки, адже педагогіка через свої засоби здатна впливати на формування нових генерацій і сприяти соціальному прогресу. Нові акценти щодо цієї проблеми з'являються у другій половині XIX ст. з утвердженням гуманістичної педагогіки, що по-новому розглядає взаємодію людини і суспільства, коли основною є саме людина, її цінність і самодостатність.

Друга половина XIX – XX ст. характеризуються посиленням уваги, дослідженням, осмисленням і пропагуванням набутків української народної педагогіки представниками педагогічної науки для розвитку творчого потенціалу національно й соціального уярмленого українського народу, застосуванням ідей і засобів української етнопедагогіки прогресивними педагогами-практиками. Українську педагогічну думку започаткували і творили сподвижники української справи в наукових, громадсько-культурних, просвітницьких, освітніх закладах, а також письменники, релігійні діячі, благодійники та інші.

Обраний для нашого дослідження період охоплює кілька історичних епох: Україна доби розчленованості поміж самодержавною Росією та Австро-Угорською монархією, Україна у складі СРСР і Україна в роки державної незалежності. Кожна з цих епох характеризується різним рівнем запитів суспільства на етнопедагогічні набутки та різним ставленням офіційних урядових та освітянсько-управлінських структур до традицій

української етнопедагогіки. Нині пошуки ефективних форм і засобів виховання дітей та молоді, методів стимуляції їх до самовдосконалення та активної життєтворчості в контексті збереження позитивного досвіду народної педагогіки актуалізують дослідження особливостей розвитку етнопедагогічної думки на різних історичних етапах.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел свідчить, що виховний потенціал народної педагогіки завжди привертав увагу українських просвітителів, видатних діячів культури. Питання народності виховання свого часу розробляли українські просвітителі М. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова, І. Огієнко, наголошуючи на необхідності його впровадження у виховну практику.

Теоретичним і практичним внеском в українську етнопедагогіку стали праці В. Сухомлинського. Основні напрями та народно-педагогічні традиції виховання відображені в дослідженнях В. Кузя, М. Лисенко, В. Мадзігона, Т. Мацейків, Л. Редькіної, Р. Скульського, М. Стельмаховича, В. Струманського, Л. Юди та ін. Дослідженню цінностей народного виховання присвячені праці І. Беха, І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Оржеховської, О. Пометун, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка; проблему виховання національної самосвідомості відображено в дослідженнях Ю. Руденка, З. Сергійчук та ін.

О. В. Сухомлинська [9], досліджуючи генезу вітчизняної педагогічної науки, підкреслює особливе значення народнопедагогічного елементу в її становленні. Усатенко Т. П. [11] вказує, що етапи розвитку українознавчої педагогічної думки зумовлювалися об'єктивними чинниками. У дисертації Галіва М. Д. [1] розкрито етапи розвитку характерологічної проблематики в українській педагогічній думці окресленого періоду (60-ті роки XIX – 60-ті роки XX століття). Вивчення галузевих документів та програм виховання дітей і молоді, а також наукових праць (В. Каюков, В. Кузь, О. Любар, З. Сергійчук, Ю. Руденко, В. Скуратівський, М. Стельмахович, Є. Сявавко) дозволяє визначити завдання народної педагогіки на сучасному етапі.

Народна педагогіка є динамічною виховною системою, яка змінюється й удосконалюється під впливом економічного розвитку суспільства. В сучасних умовах вона набула нових можливостей для свого розвитку і втілення у навчально-виховній практиці. Тому **метою статті** стала спроба осмислити й визначити етапи розвитку української етнопедагогічної думки другої половини XIX – XX століття.

Виклад основного матеріалу.

Становлення української етнопедагогічної думки відбувалося не на пустому місці. Довгі століття в надрах народної педагогіки накопичувався досвід виховання дітей та молоді. Своєрідну роль у поширенні та розвитку педагогічної думки в Україні відігравали мандрівні студенти і дяки, які, повертаючись із західноєвропейських університетів, приносили в Україну ідеї гуманізму, Відродження, Реформації. Серед передумов становлення української етнопедагогіки вирізнямо освітньо-виховні традиції козацької епохи, що знайшла своє філософсько-педагогічне обґрунтування у Григорія Сковороди. Не можна переоцінити вплив на становлення етнопедагогіки науково-методичної діяльності викладачів братських шкіл, які цінили досягнення народної педагогіки. Вчені-етнографи та історики XIX ст. підготували міцний ґрунт для української науки європейського рівня.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити у розвитку етнопедагогічної думки в Україні ***вісім етапів***.

На **першому етапі** розвитку української етнопедагогічної думки (друга половина XIX ст.) пріоритетним було виведення національної культури на рівень існування культур держав, яким належали землі України. Це було не стільки питання культури, скільки суспільно-політичне, пов'язане з пробудженням національної свідомості народу, що вимагало легального функціонування української мови в школах, навчання грамоти рідною мовою, знання минушини, збереження самоідентичності українського народу в умовах політики денаціоналізації. Вихід України з доби патріархальності після скасування кріпацтва в індустріальну епоху та

здійснення реформ у головних сферах життя суспільства актуалізував проблему освіти народу, вимагав відповідності передовим ідеям культури модерну, досягненням класичної науки.

Саме в цей час відбувалася асиміляція ідей народної педагогіки в творчості видатних педагогів. Вперше питання про особливості національних виховних систем підняв К. Д. Ушинський, який показав велику дієву силу народних виховних традицій, розробив учення про народну педагогіку, увів це поняття до широкого наукового обігу.

Закономірності народної педагогіки на науковому рівні осмислив О. В. Духнович у своїй праці «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» (1857). Він є першовідкривачем терміну «народна педагогіка», дослідником її принципів, методів, форм навчання. О. Духнович рекомендує проводити з дітьми в позаурочний час забави, «празнины», під час яких радить «песни народные петь». Він сам збирає і поширює народні пісні (частина з них увійшла до збірника Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (1878 р.), націлює вчителів спиратися на національні надбання в галузі освіти і виховання. Особливу увагу приділяє залученню до школи селянських дівчаток і через фольклор, ручні роботи прагне пробудити в них природні обдарування.

Виховний досвід українського народу, окрім фольклору, знайшов відбиття, пряме й опосередковане, у творчості майже всіх українських письменників, зокрема, Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Франка, С. Васильченка, Н. Кобринської, Лесі Українки. Відомому письменникові та громадському діячеві О. Кониському належить праця під назвою «Народна педагогія», у якій зроблена спроба осмислити набутки нашого народу в цій галузі наприкінці XIX ст.

У другій половині XIX ст. ідея народності домінує в педагогічних поглядах найвидатніших корифеїв української культури. Так, Т. Шевченко

написав на засадах народності «Букварь южнорусский» (1861), а Ю. Федькович створив «Буквар для хазяйновитих дівчаток на Буковині».

Час виникнення товариства «Просвіта» (1868 р.) співпав з часом творення народно-літературної мови в Галичині, і товариство повело в цьому напрямі велику роботу. Були встановлені зв'язки з Наддніпрянською Україною. До кінця XIX ст. представники західноукраїнської інтелігенції підготували підручники для навчання рідною мовою, що відіграло велику роль у зміні змісту освіти, її наближенні до потреб народу.

Видавались популярні книжечки для народу, для молоді, яка мала лише початкову освіту. Першу популярну книжечку «Читаночка для сільських людей» підготував професор учительської семінарії Омелян Партицький (1869 р.) і назвав її «Зоря. В умовах розвитку промислового виробництва він пропагував різні форми занять з школярами на лоні природи, радив використовувати традиційно-народні засоби виховання, що «розбуджує мисленє і фантазію» [7]. Інший галицький педагог Г. Врецьона в «Листах педагогічних» закликав у боротьбі з денаціоналізацією української школи вміти як слід використовувати такі важливі засоби, як рідна історія і материнська мова.

На межі XX ст. Українське Педагогічне Товариство поставило за мету пробудити ініціативу молоді, залучити її до різних сфер громадського життя, де б вона могла розвинути свої людські можливості і впливати на інших. У 1894 р. було засноване спортивно-молодіжне товариство «Сокіл», у 1900 р. розпочинають свою діяльність «Січі» – молодіжні спортивно-пожежні воєнізовані організації, які відігравали велику роль у вихованні української молоді в національному дусі. Вже сама назва свідчить, що вони покликані були стати в обороні української ідентичності, бути її форпостом.

У перші десятиліття XX ст., аналізуючи діяльність розгалуженої мережі молодіжних організацій, відомі українські педагоги підкреслювали значення народних виховних традицій у забезпеченні спадкоємності культуротворчих процесів нації, у формуванні громадської активності молоді. Таким чином,

активізація уваги до збереження традицій народної педагогіки у діяльності молодіжних організацій стає однією з прикмет нового, **другого етапу** розвитку української етнопедагогічної думки (початок ХХ ст.).

На початку минулого століття вагомий вклад у повернення української педагогічної науки та виховної практики до своїх витоків – народної педагогіки – внесли західноукраїнські педагоги. Серед «лектури» для народу назвемо збірки народної поезії, епіки, наприклад «Колядки і щедрівки», «Казки для руського народу» тощо. Наповнені народнопедагогічним матеріалом «Перша читанка (буквар) для народних шкіл» А. Крушельницького (Відень, 1920), «Рахунки для шкіл народних. Часть III» (Львів, 1910) та ін. Посилилася увага до дитини, її духовно-фізичного розвитку, досліджувалися народно-педагогічні впливи на неї. Разом з науковцями фіксують та узагальнюють традиції виховання в селянських родин Галичини народні вчителі, священики. З'являються праці Д. Лепкого «Селянська дитина», І.-Ф. Лепкого «Два-три слова о вихованню дітей по селах і малих містах наших», М. Дерлиці «Селянські діти», А. Онищука «Родини і хрестини та дитина до шостого року життя» (1909-1910), М. Зубрицького «Село Мшанець...».

У науковому плані на території Східної України ідею народності виховання на початку ХХ ст. розвиває Б. Грінченко [2]. У своїй праці «Якої нам треба школи» він говорить про необхідність національної школи, де навчання здійснюється тією мовою, якою дитина говорить змалку, що забезпечує в свою чергу свідоме засвоєння знань. Активно пропагувала з розвивальною метою традиційно-народні засоби виховання С. Ф. Русова. Питання поєднання народно-педагогічних традицій із здобутками світової педагогіки цікавили М. Коцюбинського. Народність виховання він вважав неодмінною умовою засвоєння молоддю загальнолюдської цивілізації.

Ці ж проблеми – поєднання національного й загальноцивілізаційного у вихованні, використання своїх, народних виховних засобів для досягнення європейського рівня формування творчих умінь особистості – цікавили й

прогресивних жінок, що присвятили себе освіті народу. Народно-педагогічний елемент як життєтворча сила в розбудові національної системи виховання, починаючи з встановлення гармонійних стосунків з довкіллям, знаходить вагоме місце в педагогічній концепції Н. Кобринської [3]. Педагогічні настанови К. Малицької [4], сформульовані на початку XX ст., співзвучні з тими ідеалами, які теоретично обґрунтував і реалізував на засадах народності В. Сухомлинський у другій половині цього ж століття. Відома письменниця й педагог Є. Ярошинська [6] закликала жінок уважно ставитись до народної творчості в усіх її виявах. Вона сама займалась етнографічною діяльністю, записувала народні пісні. І. Рибчаківна [8] спробувала розробити методики виховання дітей за допомогою гри згідно з принципами послідовності й наступності.

Отже, представники західноукраїнського вчительства першої третини XX ст. своєю культурно-просвітницькою та практичною педагогічною працею показали взірці творчого поєднання новітніх європейських підходів до питань формування особистості з ідеями та ідеалами української народної педагогіки, продемонстрували розвивальну сутність її традиційних засобів, запропонували шляхи застосування питомонародного резерву у підготовці до життя активних, наполегливих, готових до життєвих випробувань та сміливих пошуків особистостей.

Продовжувачем класичної лінії в українській педагогіці, започаткованої Є. Плетенецьким, Ф. Прокоповичем, Л. Барановичем, Д. Тупталом, С. Хижняком, С. Подолинським, В. Вернадським, став Іван Огієнко. В осмисленні етнокультурного відродження нації І. Огієнко надавав великого значення вивченню багатства рідної мови, літератури, історії, традицій. Його твердження про важливість збереження в родині, школі, позашкільних установах культурно-педагогічних традицій і сьогодні, гідне впровадження в шкільну практику [5].

У виділенні наступних етапів розвитку української педагогічної думки ми спираємося на періодизацію О. В. Сухомлинської, яка розглядає подальші

віхи таким чином. 1917-1920 рр. науковець визначає як період націонал-комунізму, коли «українознавчі студії з гуманітарних питань складали значну частину як шкільного розкладу, так і позашкільних заходів». «Перший етап радянського періоду – це 1920–1933 рр., коли офіційно проголошена радянським урядом «українізація» перетворилася в політичній сфері на «націонал-комунізм», а в педагогічній – у створення національної школи в контексті прищеплення національних цінностей разом з класовими цінностями й комуністичною ідеологією, з яких було вилучено етнопедагогічну складову» [9, с. 4].

На **третьому етапі** розвитку української етнопедагогічної думки – у роки існування Української держави (1917-1920 рр.) – було закладено міцний потенціал для посилення наукових пошуків, внаслідок чого українська етнопедагогіка виходить на новий щабель свого розвитку. Наприкінці 1918 р. було створено Українську академію наук, з'являються основні наукові центри, розроблено методику етнографічних досліджень, вироблено значну кількість програм, анкет, проведено чимало етнографічних експедицій, що позитивно позначилося на дослідження в галузі етнографії дитинства, у тому числі підліткового періоду.

Зауважимо, що в 20-30 рр. XX ст. українська педагогіка зазнала ідейного розмежування, спричиненого історичними змінами в розвитку нашого суспільства. Українська радянська педагогіка, що творилася в умовах становлення і розвитку тоталітарного суспільства, та українська педагогіка Галичини, Закарпаття і нашої західної діаспори, що розвивалася в умовах зародження громадянського суспільства, ставили, безумовно, абсолютно різні цілі виховання. Саме тому так складно здійснювати науковий аналіз **четвертого етапу** розвитку української етнопедагогічної думки (20-ті – 30-ті роки минулого століття).

У період між двома світовими війнами розпочинається цілеспрямоване дослідження змісту народної педагогіки. Так, у 1926 р. з'являється книжка Г. Виноградова «Народная педагогика», де автор наголошує на необхідності

її наукового вивчення, дає визначення народної педагогіки як суми знань і умінь, сукупності навичок і прийомів, застосовуваних для формування особистості. Ще через три роки (1929) побачила світ монографія Н. Заглади «Побут селянської дитини», яка містить аналіз значного масиву фактичного матеріалу щодо виховання дітей від раннього до підліткового віку.

Кращі педагоги ХХ ст. широко використовували арсенал народної педагогіки. На її здоровому раціональному ґрунті побудована педагогічна система А. С. Макаренка, який ще з дитинства пройшов сувору народно-педагогічну школу у свого батька, а потім вдавався до засобів етнопедагогіки протягом усього свого життя.

У 20-30-ті роки ХХ ст. народна творчість активно впроваджувалась у навчальний процес галицькими педагогами у підручниках В. Коцовського, І. Огоновського, А. Крушельницького, С. Смаль-Стоцького, Ф. Гартнера, В. Богацького, К. Кисілевського та ін., написаних для українських шкіл, знаходимо численні приклади застосування з розвивальною метою зразків високопоетичної словесної творчості українців.

У радянську епоху після короткого періоду українізації культурно-освітнього життя народу у центрі й на Сході України наступила доба його уніфікації, вихолощення національного змісту, утвердження стандартних форм його виявів. Національні традиції засуджувалися як буржуазні пережитки, а національна культура функціонувала лише формально. Її духовно-енергетичне ядро цілеспрямовано знищувалось.

У народному середовищі, особливо в сімейному вихованні, етнопедагогічні традиції продовжували функціонувати, становлячи певну альтернативу офіційній шкільній політиці. На жаль, у наступні десятиліття починається цілеспрямоване знищення українського селянства, його народних традицій розвитку творчої особистості.

П'ятий етап співпадає з періодом колективізації (для Східної та Західної України часові межі дещо різні), воєнними роками та роками повоєнного лихоліття, коли всі сили нації були спрямовані на виживання.

Цей етап позначається занепадом етнопедагогічної думки. Народна педагогіка зберігається переважно у сімейному вихованні та фольклорній практиці на селі.

На **шостому етапі** розвитку української етнопедагогічної думки (60-ті роки ХХ ст.) починається відродження етнопедагогічних традицій та їх застосування в навчально-виховному процесі, відбувається поновлення творчого підходу до виховання підлітків в умовах сільської школи. Потреба повернутися до народних джерел в освіті була реалізована у науковій та педагогічній діяльності В. Сухомлинського. Він переконав педагогічну громадськість у неперехідній цінності народнопедагогічних засобів в інтелектуальному, естетичному, фізичному та моральному самовдосконаленні людини, у гармонізації її стосунків з природою [10].

Наголосимо, що в 60-х рр., у зв'язку з десталінізацією, в радянській педагогічній думці визріває нова течія, яка, зокрема, переносить наукову і методичну увагу із виховання-об'єкта на виховання-суб'єкта. У контексті цих поглядів відбувається актуалізація ролі особистості у процесі свого розвитку. Гуманістичні погляди В. Сухомлинського збігаються з ідеями представників національно-демократичної педагогічної думки. Спираючись на ідею свободи людини (і свободи суспільства), її відповідальності за себе, вони саме людину вважали головним «архітектором» своєї долі.

Міжнародний авторитет В. Сухомлинського, відповідність його педагогічних ідей потребам історичного періоду (друга половина ХХ ст.) дали новий поштовх для ініціативи педагогічної громадськості України з відродження етнопедагогічних традицій і їх застосування в навчально-виховному процесі.

На **сьомому етапі (70-80-ті роки ХХ ст.)** на тлі загального соціально-економічного застою виникає педагогіка співробітництва. На думку О.В. Сухомлинської саме «невдоволення існуючим станом як у педагогічній науці, так і в шкільній практиці вилилося в потужний загальносоюзний педагогічний рух під назвою «педагогіка співробітництва», в якому брали

участь і українські педагоги О. Захаренко, В. Шаталов, М. Гузик, Т. Сірик та ін. Педагогіка співробітництва виступила з гострою критикою існуючої системи освіти, напрямів розвитку педагогічної думки й висунула вимоги демократизації і гуманізації навчальних закладів, індивідуального підходу до дитини як повноцінної особистості. Українські педагоги звернулися до свого – до народної педагогіки» [9, с. 4].

Саме у цей період розпочинається злет етнопедагогічних досліджень. 1971 року М. Г. Стельмаховичем було видано книгу «Мудрість народної педагогіки». Приблизно у цей же час виходить дослідження Є. І. Сявак «Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку» (1974). Фольклору як одному з найбільш впливових виховних засобів присвячена монографія Г. В. Довженок «Український дитячий фольклор». У 1983 р. вийшла праця узагальнюючого характеру «Мудрые заповеди народной педагогики», за авторством З. П. Васильцової, де увага акцентується на кращих виховних традиціях різних народів. Упродовж 1980-х років було опубліковано серію статей В. Скуратівського, присвячених аналізу народних виховних традицій. Книга М. Г. Стельмаховича «Народна педагогіка» (1985) символізувала завершення цього етапу досліджень з етно- і народної педагогіки. Змістовно вона охоплювала питання історії народної педагогіки, узагальнення провідних напрямів родинного виховання, народної дидактики тощо.

Перші пробіски демократизації суспільно-політичного життя України наприкінці 80-х рр. ХХ ст., породжені перебудовчими процесами, створили необхідні умови для появи наукових праць нового типу. Характерною їх рисою стало введення до наукового обігу нових документальних матеріалів, відсутність заідеологізованості в оцінках подій і фактів, спроба об'єктивно розібратися в складних і суперечливих тогочасних процесах у науковому та культурному житті України.

У роки перебудови в українських школах розпочали вивчати народознавство, що з набуттям незалежності нашої держави було введено у навчальні програми. Це підштовхувало педагогічну науку до глибшого

вивчення традицій української етнопедагогіки як однієї із складових педагогічної культури, осмислення можливостей найбільш ефективного застосування її засобів у навчально-виховному процесі.

Восьмий етап розвитку української етнопедагогічної думки розпочинається з моменту здобуття незалежності України. У цей період відбувається критичне переосмислення розвитку етнопедагогічної думки в Радянському Союзі. Саме у роки державної незалежності України, роки національного культурно-духовного відродження орієнтація на традиційно-духовні цінності стала однією з пріоритетних у діяльності школи. Наголошується, що надбання української етнопедагогіки становлять ядро національної системи виховання. У Концепції національного виховання, рекомендованих Міністерством освіти України навчальних програмах, розроблених освітніми інституціями, науково-методичних документах та посібниках етнопедагогічні ідеї та їх впровадження в навчально-виховний процес стають реальністю.

У дев'яностих роках минулого століття розпочався новий період етнопедагогічних досліджень, який репрезентують фундаментальні праці: Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Сергійчук З. О. Основи національного виховання (1993); Кононенко П. П. Концепція національної системи освіти (1997); Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки (1999); Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї (2000); А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексєєнко Родинна педагогіка (2002) та ін. За редакцією В. Г. Кременя у 2002 р. виходить Історія української школи і педагогіки в матеріалах та документах.

Саме в цей час відбувається посилення інтересу працівників освіти до виховних можливостей української народної педагогіки, до її виховного потенціалу. На необхідності враховувати досвід української народної педагогіки, розумно поєднувати національне й загальнолюдське у процесі виховання молодого покоління наголошують В. Струманський, М. Фіцула та ін., на використання засобів і методів народної педагогіки у

формуванні національної свідомості, гуманістичного світосприймання у дітей та підлітків – П. Ігнатенко, В. Каюков, В. Кузь, З. Сергійчук, М. Стельмахович, О. Степанов, В. Стрельчук, Б. Ступарик, Є. Сявако, Ю. Руденко та ін.

Зауважимо, що в незалежній Україні значно зріс інтерес до козацької системи фізичного вдосконалення. З ініціативи шкільних колективів почали створюватись об'єднання «Юні козачата», «Юний джура», відродився бойовий гопак та інші види козацького бойового мистецтва. Відбувалися щорічні огляди, змагання, які засвідчували ефективність виховання на народних традиціях фізичної культури.

На сучасному етапі розвитку етнопедагогічної думки активно узагальнюється досвід прогресивних педагогів, які успішно формують творчі уміння засобами народної педагогіки (Т. Гайдар, Г. Дядик, Т. Дяченко, Н. Качковська, З. Краковецька, Т. Неристюк, Т. Нечипорук, Г. Олійник, В. Паламарчук, Г. Синьоока та ін.). Ці прогресивні педагоги продемонстрували багатопланові підходи до застосування ідей і засобів української етнопедагогіки в різних формах навчальної і виховної роботи в школі.

Висновки.

У розвитку етнопедагогічної думки в Україні ми виділяємо *вісім етапів*. На *першому* з них (друга половина XIX ст.) відбувалася асиміляція ідей народної педагогіки в творчості видатних педагогів; на *другому* (початок XX ст.) – підкреслювалося значення народних виховних традицій у забезпеченні спадкоємності культуротворчих процесів нації; на *третьому* (1917-1920 рр.), було закладено міцний фундамент для посилення наукових пошуків.

Четвертий етап розвитку української етнопедагогічної думки (20-ті – 30-ті роки) ознаменувався відкриттям українських шкіл, активізацією наукової думки щодо трудового виховання та творчого розвитку дітей (А. Макаренко), наполегливими науково-методичними пошуками західноукраїнських педагогів, що завершилися написанням низки

підручників для українських шкіл. **П'ятий** етап співпадає з періодом колективізації, воєнними та повоєнними роками, що позначаються занепадом етнопедагогічної думки. На **шостому** етапі (60-ті роки ХХ ст.) починається відродження етнопедагогічних традицій і їх застосування в навчально-виховному процесі. Потреба повернутися до народних джерел в освіті реалізується у науковій та педагогічній діяльності В. Сухомлинського.

На **сьомому** етапі (70-80-ті роки ХХ ст.) відбувається стрімкий злет української етнопедагогічної думки, в якій відновлюються ідеали української педагогіки, висвітлюється її генеза, аналізуються народно-виховні традиції, а на **восьмому**, сучасному етапі розпочинається практичне вирішення проблем національного виховання та освіти, використання засобів і методів народної педагогіки у формуванні національної свідомості, гуманістичного світосприймання у дітей та молоді.

Техногенне, інформатизоване середовище, урбанізація, глобалізація суспільних процесів все більше й більше будуть вимагати від педагогічної науки обґрунтування засобів одуховнення його вічними людськими цінностями, природовідповідної, культуровідповідної творчості людини, чому й будуть присвячені наші подальші публікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів М. Д. Проблема формування характеру особистості в історії розвитку української педагогічної думки (60-ті роки ХІХ – 60-ті роки ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Галів Микола Дмитрович. – Житомир, 2007. – 251 с.
2. Грінченко Б. Якої нам треба школи / Б. Грінченко. – К., 1912.
3. Кобринська Н. Рух жіночих товариств // Наша доля : зб. праць різних авторів. Кн. 2 / Н. Кобринська. – Стрий; Львів, 1895. – 108 с.
4. Малицька К. Видавництва для дітей і молодіжи / К. Малицька // У кн.: «Перший український просвітно-економічний конгрес, уладжений Товариством «Просвіта» в сорокалітє заснування в днях 1. і 2. лютого

- 1909 р. Протоколи і реферати зредагували Д-р І. Брик, Д-р М. Коцюба» – Львів, 1910. – 655 с. – С. 126–151.
5. Митрополит Іларіон. Криниця любові : читанка для молоді / Іларіон Митрополит // Віра й культура. – Вінніпег, 1967. – № 9–10 (61). – С. 9–52.
 6. Народні пісні з-над Дністра в записах Євгенії Ярошинської / упоряд. М. В. Гуць. – К. : Музична Україна, 1972. – 324 с.
 7. Партицький Ом. Листы о выхованню домашнем. Образок и казка / Ом. Партицький // Газета школьна. – 1879. – Львов. – Ч. 3. – С. 17.
 8. Рибчаківна І. Народні забави та ігрища. – Роля жіноцтва в розбуджуванню товариського життя на селі // Перший український просвітно-економічний конгрес, уладжений Товариством «Просвіта» в сорокалітє заснування в днях 1. і 2. лютого 1909 р. Протоколи і реферати зредагували Д-р І. Брик, Д-р М. Коцюба» / І. Рибчаківна. – Львів, 1910. – С. 209–212.
 9. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Педагогічна газета. – 2002. – № 10–11 (99–100), жовтень–листопад 2002 р. – С. 3–4.
 10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина : Вибр. тв. в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
 11. Усатенко Т. П. Українознавчі проблеми педагогічної думки в XIX – XX столітті: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01. / Усатенко Тамара Пилипівна. – К., 2007. – 420 с.